

**ФОЛЬКЛОР ЯК МАРКЕР ГУЦУЛЬСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В
ПОВІСТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» МИХАЙЛА
КОЦЮБИНСЬКОГО**

У 1910 – 1911 роках Михайло Коцюбинський на запрошення фольклориста Володимира Гнатюка приїжджає на відпочинок у село Криворівня на Гуцульщині. Враження від перебування в Карпатах, життя та побуту гуцулів лягли в основу повісті письменника «Тіні забутих предків». Джерелами твору стали легенди, перекази, пісні, обряди людей цього краю та фольклорно-етнографічний матеріал, зібраний Володимиром Гнатюком («Етнографічні збірники»), Іваном Франком («Гуцульські примітки»). Народнопісенна творчість гуцулів у повісті письменника дозволяє розкрити внутрішній світ персонажів, морально-етичні проблеми, прекрасний світ природи.

Фольклорно-міфологічна основа повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського стала предметом аналізу В. Агеєвої, М. Грицюти, А. Гурдуза, С. Жили, Ю. Кузнецова, Р. Піддубної, О. Черненко та ін.

Метою дослідження є специфіка використання коломийок, легенд у художній структурі повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків».

В. Шухевич, досліджуючи етнокультурний феномен гуцулів і Гуцульщини, вказував, що народ цього регіону вирізняється оригінальними «властивостями, що були викликані природою, посеред якої вони живуть» [4, с. 51]. Етнографічна складова гуцулів розкрита в художніх текстах письменників початку ХХ століття – Михайла Грушевського «На горах», Наталі Романович-Ткаченко «Карпатські етюди», Гната Хоткевича «Гірські акварелі», «Гуцульські оповідання», Юрія Шкрумелюка «Огні з полонин» та

ін., прочитується через міфологію, демонологію, фольклор. Гуцульщина представлена в творах як життєвий простір, топос, архетип природи, основою якої є людина. Маркерами цього етнографічного регіону є вироби народного мистецтва (кераміка, вироби з сиру, писанкарство, вишивка, ткацтво, одяг), народна творчість (коломийки або співанки, легенди), танці (гуцулка, аркан).

Музичні образи, що характеризують світопростір гуцульського краю, увиразнюють розуміння морально-естетичної природи жителів Карпат, розкривають їх внутрішній світ. Гармонія природи та людського існування вказує на енергетичне наповнення та світогляд гуцулів у повісті Михайла Коцюбинського. Історія двох ворогуючих родин – Палійчуків та Гутенюків, що лягла в основу твору, відсилає до шекспірівського мотиву. Любовна історія та почуття Івана й Марічки зображені автором крізь призму гуцульських традицій. Світ природи вабить героїв твору музикою гір, що виливається в грі на флюярі хлопця та співанках дівчини. Звуки сопілки мають сакральну силу: слугують пробудженням кохання героїв та стають поштовхом до зародження нового життя у природі, адже коли *«вилітали перші свистячі згуки. Наче зими лежали по мертвих горах. Та ось з-за гори встає вже Бог – сонце і вкладає свою голову в землю. Зрушились зими, збудились води, і задзвеніла земля од співу потоків»* [3, с. 324]. Гуцули ставляться набожно до сил природи, уявляють їх живими істотами, вірять у їх силу. Міфологічне світосприйняття і світовідчуття гуцулів розкривається через їх віру в злих та добрих духів, які заповнюють скелі, ліси, провалля. Підслухана дивна мелодія, яку грав щезник, вразила серце малого Івана. Хлопчик прагне відтворити її, а коли *«врешті знайшов, що віддавна шукав, що не давало йому спокою, і лісом поплила чудна, не відома ще пісня, радість вступила у його серце, залляла сонцем гори, ліс і траву, заклекотіла в потоках»* [3, с. 320]. У цій музиці виливаються всі його почуття; ця мелодія стає голосом кохання Івана до Марічки.

«Голосом кохання Марічки до Івана стають її численні співанки» [1, с. 268], яких вона *«знала безліч... Вони, здається, гойдалися з нею ще в колісці, хлюпалися у купелі, родились у її грудях, як сходять квітки самосійні по*

сіножатях, як смереки ростуть по горах» [3, с. 325]. Співанки – це короткі пісеньки, стилізація народної пісні на зразок коломийки, що слугували як приспівки до танцю. Коломийка – традиційний жанр народної творчості гуцулів, що складається з двох рядків, кожен з яких складався з 14 складів з обов’язковою цезурою після восьмого складу. Пісні досить різноманітні за тематикою, пов’язані з суспільно-побутовим життям та особистими почуттями людини, мають імпровізований характер, адже автори прагнуть якнайточніше передати побачене, втілюючи свою майстерність. Процес творення коломийок (співанок) пов’язаний з психологією особистості, саме тому в піснях дівчина передає почуття, емоції, ніжні та пристрасні, як сама природа: «На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легінь, зрадила дівка, заслабла корова, зашуміла смерека – все виливалось у пісню, легку і просту, як ті гори...» [3, с. 325]. Автор наділяє Марічку легкістю і швидкістю складання коломийок. Дівочий голос «засівав» співанками все довкола: ліси, сіножаті, полонини, потоки. Природа наповнювала душу дівчини, живила її чарівними звуками.

Джерелами уявлень гуцулів є не тільки давні традиції предків (дуальність світогляду визначається синтезом язичницького та християнського), а й природа, спосіб життя, побут. Краса людської душі Марічки виливалася в пісні, в якій *«оповідала всім добре знайому подію, ще свіжу: як зчарувала Андрія Параска, як він вмирав од того та навчав не любити чужі молодиці. Або про горе матері, якої син загинув у лісі, придушений деревом. Пісні були сумні, прості і ревні, аж краяли серце. Вона їх звичайно кінчала:*

Ой кувала ми зозулька

та й коло потічка.

А хто ісклав співаночку?

Йванкова Марічка» [3, с. 325].

Завершення Марічкою співанок згардою свідчить про вічність та незнищенність її почуттів до Івана. Недарма хлопець пригадує їх на полонині,

згадуючи про кохану: *«Іван дивиться вниз. Там десь, між горами, де люди, по зеленій отаві походжають білі ноги Марічки. Її очі звернені десь на полонину. Чи співає свої співанки?»* [3, с. 333]. У повісті, на думку Т. Бикової, співанки є символом справжнього кохання, «оберегом внутрішнього світобуття Івана та Марічки», «інтимізують світлі почуття героїв» [1, с. 268]. Передчуваючи розлуку з коханим, дівчина складає пісні, наповнені мінорним настроєм, навіть хоче залишити співати. Образ Марічки після її загибелі часто вривалися в зранену душу героя, як і її співанки, що кликали туди, де вони були щасливі. Іван, хоч і мав багато роботи по господарству, кидав все і десь пропадав. Випадкове віднайдення місця загибелі Марічки в горах, викликає в Івана відчуття швидкоплинності життя, мінорний настрій. Без коханої життя для нього немає більше смислу: *«І от тепер нічого того нема. Нема й не вернеться вже, як не може ніколи вернутись на ріці піна, що сплила за водою. Колись Марічка, а тепер він... Вже його зірка ледве тримається в небі, готова скотитись. Бо що наше життя? Як блиск на небі, як черешневий цвіт... нетривке й дочасне»* [3, с. 356]. Підсилює ефект втрати улюблена співанка Марічки, що зринає в пам'яті Івана: *«Ізгадай мні, мій миленький, / Два рази на днину, А я тебе ізгадаю / Сім раз на годину»* [3, с. 356]. Щастям для чоловіка в останні хвилини життя була уявна зустріч з коханою. Розкриваючи душевний стан і почуття двох закоханих, коломийка синтезує особисте і соціальне, доповнюється зверненням до побуту гуцулів: *«Ой як будуть вівчарики / Білі вівці пасти, / Будуть мої співаночки / За кресаню класти...»* [3, с. 333].

Коломийка завдяки легкій фрагментарній формі надається до імпровізації, постійно розвивається й наповнюється новим змістом, передаючи особисте та суспільно-економічне життя людини [2, с. 105]. Побутова коломийка виступає своєрідним заспівом до певних епізодів твору. Життя на полонині, зображення способу ведення господарства вівчарями, розповіді про догляд за маржинкою виливаються в співанки спузаря Миколи: *«Питається у баранця / Круторіжка вівця: / Ци ти вробии, баранчику, / Зеленого сіңця?»* [3, с. 336]. «Співучий і говіркий» Микола знав багато історій

і складав співанки. Власний соціальний стан – сирітство – він символічно означає в пісні: *«Чорногора хліб не родить, / Не родить пшеницю, Викохує вівчариків, Сирок і жетницю...»* [3, с. 339]. Паралелізм у зображенні світу природи і людини, зорові образи, емоційно-експресивна лексика характерні для смислового наповнення цього жанру. Коломийки у творі виступають маркером гуцульського світогляду, їх самоідентифікації, дозволяють авторові розкрити природне тло, поглибити символіку витворених образів.

Єдність людини і природи поетично змальована через світосприйняття гуцулів. Природа оживає в людській душі образами духів, міфічних істот, творячи легенди та казки. Жителі Карпат мали свою сукупність поглядів, на основі яких пояснювали творення Всесвіту. Легенду про створення світу в повісті розповідає спузар Микола: *«З первовіку не було гір, лише вода... Така вода, гей би море без берегів. Та й бог ходив водою. Але раз він уздрів, що на воді крутиться шум. “Хто ти є?” – запитав. А воно каже: “Не знаю. Живий сме, а ходити не можу”. А то був Аридник. Бог про нього не знав, бо він був бог з первовіку. Дав бог йому руки й ноги, і ходять вони разом оба побратими...»* [3, с. 339]. Природа Карпат оживлює міфи, які народилися в давнину, а їх автором був народ, охоплений забобонним страхом перед невідомими силами природи.

Повість «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського занурює у чарівний світ гуцульського життя, звичаїв, обрядів, знайомить із міфологією та народним фольклором – коломийками (співанками), легендами. Фольклорний матеріал відтворює глибинно-філософське життя гуцулів, у співанках розкривається внутрішній світ героїв, сила їхніх почуттів. Коломийки підкреслюють поетичну обдарованість, духовну красу народу.

Список літератури:

1. Бикова Т. В. Гуцульщина як текст в українській літературі першої третини ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Київ, 2016. 446 с.

2. Колесса Ф. Українська усна словесність: Загальний огляд (із портретиками українських етнографів та народних співців). Львів: [б. в.], 1938. 644 с.
3. Коцюбинський М. Тіні забутих предків. Коцюбинський М. Твори у 3 т. Київ: Дніпро, 1965. Т. 2. С. 316–367.
4. Шухевич В. Гуцульщина / перед. слово Д. Ватаманюка, вст. ст. П. Арсенича. Верховина: Гуцульщина, 1997. Частина перша і друга. 352 с.

Шаповал Яна,

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: д. ф. н., проф. Ж. В. Колоїз

НАЙМЕНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ СПОРУД ЯК НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНІ МОВНІ ЗНАКИ

У сучасному мовознавстві національно-специфічні цінності утворюють прошарок етнокультурно маркованих одиниць у системі мови. Власне поняття маркованих одиниць та його варіанти донині містять чимало дискусійних моментів. Зазвичай під етнокультурно маркованими одиницями розуміють слова й словосполучення, що називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і є маловідомими або чужими для іншого народу. Такі одиниці передають ще й емоційно-експресивні аспекти, дають змогу сприйняти певний час, у якому їх активно вживали.

Їх побутування в сучасному мовному просторі є поширеним, тому це посилює інтерес мовознавців до етнокультурних маркерів. Питаннями етнокультурно маркованих одиниць, їх класифікацією займаються як українські, так і зарубіжні вчені (Я. Бойко, М. Бондар, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, В. Калашник, Ж. Колоїз, Л. Мацько, Н. Шарманова та інші).